

УДК 159.922.73

Гаврищак Л. І.,

Максимова Н.Ю.

ПОРУШЕННЯ ГАРМОНІЙНОСТІ СІМЕЙНИХ СТОСУНКІВ ЯК ЧИННИК ВІДХИЛЕНЬ В РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

*Гаврищак Л.І., Максимова Н.Ю. **Порушення гармонійності сімейних стосунків як чинник відхилень в розвитку особистості дитини.** Стаття присвячена висвітленню проблеми формування особистості дитини в сім'ї у зв'язку зі ступенем гармонійності стосунків. Розглянуто соціальну ситуацію розвитку дитини в разі порушення гармонійності стосунків у сімейній системі. Показано, що відсутність гармонійності стосунків призводить до неможливості задоволення базових соціальних потреб дитини. Визначено базові соціальні потреби дитини: потреба в безпеці, потреба у визнанні, у безумовній любові, в рахуванні вікових особливостей, потреба бути собою, потреба в пізнанні. Розкрито вплив дисфункцій у сім'ї, визначено механізми виникнення викривлень в особистісному розвитку та показано процес їх становлення внаслідок порушень гармонійності стосунків в сім'ї.*

Ключові слова: гармонійність, стосунки, сім'я, особистість, потреби, дитина, девіації, розвиток, механізм.

*Гаврищак Л.И., Максимова Н.Ю. **Нарушение гармоничности семейных отношений как фактор отклонений в развитии личности ребенка.** Статья посвящена проблеме формирования личности ребенка в семье и его связи со степенью гармоничности отношений. Рассматривается социальная ситуация развития ребенка в случае нарушения гармоничности отношений в семейной системе. Показано, что отсутствие гармоничности отношений приводит к невозможности удовлетворения базовых социальных потребностей ребенка. Определены базовые социальные*

потреби ребенка: потребность в безопасности, потребность в признании, в безусловной любви, учитывание возрастных особенностей, потребность быть собой, потребность в познании. Раскрыто влияние дисфункций в семье, определены механизмы возникновения искажений в личностном развитии и показан процесс их становления в результате нарушений гармоничности отношений в семье.

Ключевые слова: гармоничность, отношения, семья, личность, потребности, ребенок, девиации, развитие, механизм.

Постановка проблеми. Сімейні стосунки – це соціальна взаємодія, яка забезпечую задоволення базових соціальних потреб людини та створює умови для її особистісного зростання. Ключову роль відіграє гармонійність сімейної системи для розвитку дитини. В цьому сенсі дисгармонійність сімейних стосунків не є особистою справою подружжя. Якщо дитина відчуває нестабільність, суперечливість в поведінці батьків, її потреба в безпеці не може бути задоволена. Людина, яка виховувалась в дисфункційній сім'ї, тобто в умовах порушення гармонійності стосунків виростає складною особистістю, оскільки часто переживає ситуацію психотравми. Внаслідок цього можливі викривлення особистісного розвитку: неадекватна самооцінка, негативні особистісні новоутворення, ригідність механізмів психологічного захисту тощо. В результаті цього виникає девіантна поведінка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження психологів [4,5], що формування особистості людини, якій притаманна девіантна поведінка, відбувається в умовах порушення гармонійності сімейної системи. Зазначені умови при всій їх різноманітності в реальному житті мають єдину

психологічну сутність: природні, базові соціальні потреби дитини залишаються незадоволеними. Якщо незадоволення основних фізичних потреб дитини призводить до її загибелі, то незадоволення соціальних потреб викликає численні порушення в розвитку особистості, різновидом яких є внутрішні конфлікти, негативні особистісні новоутворення тощо.

Постійна незадоволеність базових соціальних потреб згодом призводить до того, що ці потреби не згасають, а стають хворобливо загостреними. На відміну від здібностей, які згасають, якщо не створюються умови для їх розвитку, потреби не можуть зникнути, навпаки, вони стають ненасичуваними і викликають відхилення у розвитку особистості. Це пояснюється тим, що ставлення до батьків стає суперечливим: з одного боку, дитина продовжує їх любити, з іншого – постійне відчуття невдачі, марності своїх сподівань на відповідне ставлення батьків викликає болісні емоційні переживання. В цьому і полягає підґрунтя всіх подальших внутрішніх конфліктів особистості.

Ступінь задоволення соціальних потреб дитини є критерієм благополуччя її ситуації розвитку [3,6]. Зважаючи на те, які потреби дитини не реалізовано, легше зрозуміти причини її негативних проявів. Якщо сприймати порушення поведінки не як привід до покарання дитини, а як сигнал до пошуку конструктивних способів виходу з конфлікту, слід з'ясувати, що саме хоче сказати дитина своєю поганою поведінкою. Це дасть можливість зменшити емоційну напругу ситуації та знайти найкращий вихід.

Звісно, девіантна поведінка дітей здебільшого може викликати у батьків негативні почуття, проте не варто

зосереджуватися на тому, що у дітях не подобається. Розуміння того, що девіантна поведінка є по суті волянням про допомогу, допоможе дорослим бути добрими й м'якими, серйозно ставитися до труднощів і страждань дитини, щиро приймаючи її такою, якою вона є, і вислуховувати її до кінця, знаходити час для того, щоб побути з дитиною, намагатися її зрозуміти.

Неправильні виховні дії призводять до відчуження дітей від батьків. Залишившись без позитивного емоційного зв'язку з родинним оточенням, діти змушені самотійно долати труднощі у процесі соціалізації. Для багатьох з них ці труднощі стають нездоланими. Без підтримки й дбайливого керівництва дорослих ці діти так і не навчаться долати перешкоди, досягати мети, а отже, не зможуть відчутти радість від добре виконаної роботи. Відсутність позитивного прикладу сімейних стосунків призводить до несприйняття духовних цінностей, моральних ідеалів, визнаних суспільством.

Більш того, у сім'ї, в якій дитина позбавлена батьківської любові, турботи, душевного контакту, почуття захищеності, стабільності та гармонійності взаємин, можуть виникнути найрізноманітніші психосоматичні та особистісні патології в майбутньому, що, у свою чергу, може стати причиною соціальної дезадаптації або інших видів девіантної поведінки. Отже, дитина, яка народилася цілком здоровою, може мати серйозні відхилення в особистісному розвитку через несприятливий вплив сім'ї. Сімейні конфлікти, нехтування дитиною, жорстоке ставлення до неї, неправильні виховні дії, рання ізоляція дитини від сім'ї тощо спричиняють формування психопатичних рис особистості та невротичні розлади.

Мета статті полягає у визначенні ролі порушення гармонійності сімейних стосунків у виникненні відхилень в особистісному розвитку дитини.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Процес виникнення негативних особистісних новоутворень відбувається внаслідок неможливості задоволення базових соціальних потреб дитини. Насамперед це стосується потреби в безпеці. Дитина народжується абсолютно беззахисною, і тільки дорослі можуть надати їй умови для виживання, тобто фізичну безпеку. Проте не менш важливим є відчуття дитиною психологічної безпеки – впевненості в тому, що батьки її люблять і ніколи не покинуть. Задоволення (чи незадоволення) цієї потреби починається ще до народження дитини. Сучасні наукові дослідження доводять, що дитина відчуває ставлення матері до себе ще до народження: любить вона її чи ні, чекає її народження з радістю, впевненістю – чи з тривогою, острахом тощо. Дитина, яку бажали і любили ще до народження, буде розвиватися більш гармонійно, ніж та, якої не хотіли, на яку не звертали увагу чи навіть намагалися позбутися.

Щоб задовольнити потребу дитини в безпеці, потрібно забезпечити їй відчуття стабільності. Дитина, тим паче маленька, конче потребує, щоб в неї був сталий порядок життя: постійне помешкання, близькі люди, що її оточують, і, основне – батьки. Любов і злагода в сім'ї, впевненість у непорушності сімейного вогнища є тією основою, на якій будується емоційно врівноважена, гармонійна особистість. Отже, потреба в безпеці складається з фізичної безпеки (наявність їжі, дах над головою, захист від зовнішніх небезпек тощо) і психологічної (впевненість

у любові батьків, у злагоді в сім'ї, відчуття опори в інших людях, передусім у своїх батьках).

Наступною базовою соціальною потребою дитини є потреба у визнанні. Проявити себе і втілити свої можливості в життя дитина може, якщо хтось помічає її здібності, ставиться до них серйозно, цінує їх, говорить з дитиною про її можливості (тим самим підтверджуючи, що він їх бачить, визнає і ставиться до них серйозно), показує дитині, що радіє її здібностям і можливостям (тим самим підтверджуючи, що він їх цінує). Діти очікують цього від значущих для них осіб, насамперед від батьків.

Нереалізована потреба у визнанні є психотравмуючою ситуацією для дитини. Невизнання і відсутність інтересу до себе дитина може відчувати ще в утробі матері. Вже тоді це впливає на її життєвий тонус і закарбовується в її підсвідомості. Якщо ставлення батьків до дитини не змінюється й після народження, то все свої дитинство вона буде розриватися між бажанням проявляти себе, з одного боку, і відчуттям своєї непотрібності – з іншого. Через це формування особистості буде ускладнене, можливе виникнення внутрішніх конфліктів, дисгармонійного особистісного розвитку.

Відхилення у поведінці можливі не тільки в майбутньому, а й безпосередньо як реакція дитини на незадоволення потреби у визнанні. Наприклад, дуже часто батьки, зайняті своїми проблемами, просто не звертають уваги на дитину, не мають часу, щоб погратися з нею, поспілкуватися, просто побавитись. Вони їй ніби не помічають, і звертають увагу на сина чи доньку тільки тоді, коли діти заважають. Малюк починає вередувати, розкидати речі, дражнити дорослих, – робити все, що завгодно, аби за будь-яких умов, будь-що привернути увагу

батьків, тобто задовольнити свою потребу у визнанні. Більш доросла дитина може знайти небезпечніші й навіть асоціальні способи: курити, порушувати дисципліну в школі, тікати з дому тощо.

Потреба у визнанні найкраще задовольняється у дружньому спілкуванні дитини з батьками. Зручним часом для такого спілкування може бути година перед сном, або час, коли дитина щойно повернулася зі школи. Таке позитивно насичене спілкування потрібне, оскільки в ці хвилини закладається основа подальших дитячо-батьківських стосунків, вони стають більш відкритими та близькими.

Потреба в безумовній любові полягає в тому, щоб бути для когось цінним, значущим, посідати певне місце в житті та серці цієї людини. Це потреба в проявах любові й ніжності, доброму і м'якому ставленні, потреба в присутності люблячої істоти, коли людині погано тощо. Для дитини, зокрема маленької, це потреба в тому, щоб її тримали на руках, пестили й обнімали.

Відсутність упевненості дитини в постійності та надійності любові матері, її незмінній підтримці та повному прийнятті проявляється згодом у спотвореннях особистісного розвитку підростаючого сина чи дочки. Діти, які виростили в ситуації емоційного знехтування, виявляються нездатними до прихильності та любові, у них відсутнє почуття спільності з іншими людьми, їм притаманна холодність, відштовхування інших та неприйняття себе. Ці якості знаходять свій прояв в агресії, спрямованій або назовні (аж до асоціальної поведінки), або на свою особу (схильність до саморуйнівної поведінки, суїциду). Таким чином, відсутність або недорозвиток позитивних емоційних стосунків із близьким сімейним

оточенням (насамперед з матір'ю) може становити основу психопатичного розвитку особистості.

Інший варіант спотвореного розвитку особистості формується внаслідок руйнування (чи навіть загрози руйнування та розриву) раніше сформованого позитивного емоційного контакту. Якщо мати змушена надовго розлучитися з маленькою дитиною (від'їзд, необхідність госпіталізації, влаштування дитини в ясла або цілодобовий дошкільний заклад), то це залишає незгладний слід у розвитку її психіки. При цьому різка негативна реакція на розлуку виникає не внаслідок поганого догляду за дитиною, а як емоційне переживання втрати конкретної близької людини. У цьому випадку спотворення в особистісному розвитку формується за невротичним типом. Такі діти невпевнені в собі, тривожні, боязкі, залежні, їм притаманні жадоба любові та нав'язливий страх втратити об'єкт прихильності. За найменших ускладнень вони плачуть, ображаються, втрачають цільову орієнтацію, що призводить до дезорганізації діяльності.

Необхідно підкреслити, що такі відхилення в особистісному розвитку трапляються не тільки в тих дітей, які часто опинилися в ситуації розлуки з матір'ю, але й у тих, які виховувалися в ситуації постійної загрози розриву позитивних емоційних зв'язків з нею. Це стосується тих випадків, коли батьки як основний дисциплінарний метод використовують погрозу кинути дитину ("Перестань плакати, а то зараз віддам тебе дядькові!") або розлюбити її ("Не скигли, не лізь до мене, я тебе такого не люблю!"); коли дитину звинувачують, що через її поведінку захворіла мати або померла бабуся тощо; коли дитину використовують як засіб тиску на чоловіка чи

дружину під час сімейних сварок або розлучення; коли за неслухняність та неуспіхи в навчанні дитині оголошують довготривалий бойкот або застосовують покарання, що принижує її гідність тощо. Постійна загроза розриву позитивних емоційних зв'язків з найближчими людьми, дефіцит сталої духовної близькості з ними призводить до формування особистості, яка внутрішньо конфліктна.

Для задоволення потреби сина чи доньки у безумовній любові важливо, щоб батьки створювали ситуації, за яких дитина відчувала свою значущість для них. Наприклад, організувати спільну діяльність, корисну для всієї сім'ї, де дитина буде виконувати серйозне завдання. Після завершення слід похвалити дитину, не шкодуючи для неї слів подяки за допомогу. Кожна людина прагне відчувати, що її цінують. Що більше дитина почуватиме свою справжню цінність для сім'ї, тим менше в неї буде виникати бажання доводити це собі та іншим невідповідними засобами, зокрема поганою поведінкою.

Потреба дитини в урахуванні її вікових особливостей (потреба бути дитиною). Фізіологічна зрілість настає в строк, визначений ростом і розвитком тіла. Емоційна зрілість та уміння жити в суспільстві набувається в міру дозрівання особистості. Щоб стати дорослою, тобто самостійною і відповідальною за своє життя людиною, дитині потрібно пройти великий шлях. На початку цього шляху в дитини є потреба бути малюком, а не маленьким дорослим – вона хоче гратися, бігати, сміятися тощо. Важливо також пам'ятати, що у дітей є потреба не бути обтяженою обов'язками не за віком (у старших дітей це може бути обов'язком відповідати за молодших братів і сестер, у

дівчат – перебирати на себе домашнє господарство у разі надмірної зайнятості чи хвороби матері тощо).

У підлітків – це потреба в тому, щоб до них вже не ставилися як до маленьких, проте й не вважали їх дорослими. Це потреба в повазі до спроб бути по-дорослому самостійними незалежно від результату; потреба на шляху до дорослого стану в терплячому і доброму супутнику, який розуміє і підтримує.

У реалізації потреби бути дитиною важливо допомагати дітям усвідомлювати, що їм посильно робити самостійно, за які сфери життя вони мають відповідати у своєму віці. Це потрібно робити виважено, щоб не вселити в них відчуття надвідповідальності та провини. Не слід також обмежувати відповідальність дитини, тобто робити за неї те, що вона вже може сама, утримувати в рамках вікового етапу, який вже минув.

Потреба у пізнанні та набутті навичок. Все, чого навчається дитина, можна розподілити на чотири категорії: набуття різного роду навичок; уміння жити в суспільстві, серед людей; уміння бути й залишатися самою собою; здобуття знань, освіта в широкому розумінні цього слова. У всіх цих сферах батьки відіграють ключову роль, адже саме сім'я має стати місцем для упорядкування, систематизації та осмислення того, чого дитина навчається в інших місцях.

Діти засвоюють знання і навички кількома шляхами: шляхом спостереження (особливо це стосується набуття навичок і уміння жити серед інших людей); шляхом неусвідомленого переймання певних якостей та умінь у інших людей (зокрема уміння залишатися собою, бути чесним, щирим, справедливим

тощо); шляхом прямого навчання (тобто свідомого засвоєння інформації).

Здебільшого батьки усвідомлюють лише шлях прямого навчання дитини і не зважають на те, що їхня поведінка є прикладом для наслідування. Що стосується засобів навчання, то знання можна передавати у вигляді наказу (в тому числі суворим голосом або з докором): „роби це, не роби цього” або м'яко, доброзичливо, спокійно. Доброзичливі й спокійні пояснення дають найкращі результати.

Потреба бути собою полягає у тому, щоб дитину сприймали такою, як вона є. Дитина – це не об'єкт виховання, не глина й не віск, з якого треба щось виліпити. Дитина – це особистість і заслуговує такої самої поваги, як дорослий. Батьки не повинні намагатись “підігнати” дитину під якийсь зразок, що вони його спланували (“моя дитина буде найрозумніша”, чи “мій син буде такий же спритний, як і я”), розвивати саме ті її здібності, що здаються їм найважливішими. У своїх виховних діях батьки мають зважати на те, які схильності виявляє дитина, який в неї характер та інтереси. Якщо енергійна, рухлива мама весь час намагається “розворушити”, активізувати неквапливого, флегматичного сина і при цьому сварить його за те, що він повільно їсть, повільно думає, повільно читає, то потреба сина бути собою не задовольняється. Мати, яка всією своєю поведінкою дає зрозуміти дитині, що не хоче приймати її такою, якою вона є, створює психотравмуючу для дитини ситуацію.

Потреба бути собою дуже схожа з потребою у визнанні й безумовній любові. Це потреба дитини в тому, щоб в ній бачили її саму; не порівнювали з іншою дитиною; не губили серед

сестер і братів. Це потреба бути в очах інших людей неповторною та єдиною у своєму роді істотою; мати „свої” речі й „свою” територію, облаштовану на власний смак.

Наші дослідження [1,2] розкривають механізм зазначених негативних змін. Якщо базові соціальні потреби не задоволені, то дитина переживає емоційний біль, відчуття безсилля, беззахисності. Жити в такому емоційному стані небезпечно. Тому, в психотравмуючій ситуації перебувати довго без деформації процесу особистісного розвитку неможливо. Механізми психологічного захисту спрацьовують таким чином, що негативні переживання заганяються в середину. Зрозуміло, що це відбувається підсвідомо. З віком, по мірі дорослішання дитина просто забуває про психотравмуючі ситуації. Проте, пережиті відчуття не зникають, вони відкладаються у підсвідомості і створюють «осередки болі». Надалі на ці «осередки болі» нашаровуються нові аналогічні враження що й спричинює особистісні викривлення. Різновиди викривлень в особистісному розвитку залежать від того, які базові соціальні потреби не були задоволені в дитинстві.

Відсутність гармонійних стосунків в сім'ї викликає суперечливе ставлення дитини до батьків, що тримає дитину у постійній напрузі. Це призводить до негативних наслідків. Розвиток особистості може надалі йти за такими напрямками: 1) виникнення егоцентризму, коли дитина розглядає інших людей як засіб (або перешкоду) для досягнення своїх цілей. Дитина починає любити лише себе (компенсаторний егоїзм), втрачає довіру до людей, здатність до співчуття, щирості; не вчиться допомагати людям і не вміє звертатися по допомогу; 2) неприйняття “образу Я”, коли дитина знецінює себе, відчуває

себе ні на що не здатною, нікому не потрібною, і живе з почуттям порожнечі у душі, що надалі стає причиною адиктивної поведінки; 3) формування гіперсоціальності (перфекціонізму), коли людина все життя намагається довести, що вона варта поваги, і тому докладає понадзусиль в професійному зростанні або накопичуванні матеріальних благ, або намагаючись всім догодити, або стає трудоголіком. Така людина все життя шукає нагоди задовольнити свої потреби у визнанні і любові (намагаючись заслужити це), тобто ніби змушує інших визнати її. Внаслідок конфліктної будови самооцінки (високий рівень домагань та невпевненість у собі) така людина схильна до встановлення симбіотичних стосунків, понадконтролю або навпаки, "токсичного кохання" тощо. Драматизм життя такої людини полягає в тому, що їй ніколи не вдається досягти відчуття глибинного покою та щастя. При несприятливій життєвій ситуації така людина стає жертвою родинного насильства.

Щоб визволитися від негативних наслідків дитячого досвіду, що спричиняють девіантну поведінку, їй необхідна тривала й поступова робота над собою. Більш ефективною така робота буде за умови наявності психологічної допомоги.

Переорієнтацію від конфронтації з дітьми до порозуміння з ними батьки мають почати з запитання: "Що хоче дитина виявити такою поведінкою? Чому вона заперечує батькам? Що хоче вона ствердити цим? Як можна допомогти дитині проявити себе у цій ситуації?" Якщо дитина не слухається і батьки відчують себе безпорадним, то не слід шукати відповіді на запитання "Як **я** можу змусити дитину бути слухняною в певній ситуації?", краще спитати себе "Як дитина може проявити себе

в цій ситуації більш прийнятною поведінкою?" і визначити, як поводитися батькам, щоб сприяти позитивним змінам.

Щоб задовольняти базові соціальні потреби дитини, батьки мають бути людьми зрілими й внутрішньо цілісними. Не можна закликати дітей до зрілості більшої, ніж мають їхні батьки. Саме батько й мати повинні бути провідниками для дітей на шляху їх особистісного зростання. Якщо батьки чи інші дорослі, які виховують дитину, не зможуть організувати правильне виховне середовище, тобто забезпечити умови для реалізації соціальних потреб дитини, то спеціальні заходи психологічної корекції будуть малоефективними.

Висновки. Постійна незадоволеність базових соціальних потреб згодом призводить до того, що ці потреби не згасають, а стають хворобливо загостреними. На відміну від здібностей, які згасають, якщо не створюються умови для їх розвитку, потреби не можуть зникнути, навпаки, вони стають ненасичуваними і викликають відхилення у розвитку особистості.

Відсутність гармонійних стосунків в сім'ї викликає суперечливе ставлення дитини до батьків, що тримає дитину у постійній напрузі. Це призводить до негативних наслідків. Розвиток особистості може надалі йти за такими напрямками: виникнення егоцентризму, коли дитина розглядає інших людей як засіб (або перешкоду) для досягнення своїх цілей; неприйняття "образу Я", коли дитина знецінює себе, відчуває себе ні на що не здатною, нікому не потрібною, і живе з почуттям порожнечі у душі, що надалі стає причиною адиктивної поведінки; формування гіперсоціальності (перфекціонізму), коли людина все життя намагається довести, що вона варта поваги, і

тому докладає понадзусиль в професійному зростанні або накопичуванні матеріальних благ.

Список використаних джерел

1. Максимова Н. Ю. Сімейне консультування / Н. Ю. Максимова. – К. : ДП "Видавничий дім Персонал", 2011.
2. Максимова Н. Ю. Соціальна робота з сім'єю / Н. Ю. Максимова. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2015.
3. Райкус Дж. Социально-психологическая помощь семьям и детям групп риска: в 4 томах / Д. Райкус, Р. Хьюз. – К., 2011
4. Роджерс К. Психология супружеских отношений / К. Роджерс. – М., 2002.
5. Satir V; Gomori M; Banmen J; Gerber JS (1991). The Satir model: family therapy and beyond. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.
6. Whitaker C.A. (1989). Midnight Musings of a Family Therapist. New York: WW Norton.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Maksimova N. Yu. Slmeyne konsultuvannya / N. Yu. Maksimova. – K. : DP "Vidavnychiy dlm Personal", 2011.
2. Maksimova N. Yu. Sotsialna robota z slm'Eyu / N. Yu. Maksimova. – K.: VPTs "KiYivskiy unlvrsitet", 2015.
3. Raykus Dzh. Sotsialno-psihologicheskaya pomosch semyam i detyam grupp riska: v 4 tomah / D. Raykus, R. Hyuz. – K., 2011
4. Rodzhers K. Psihologiya supruzheskih otnosheniy / K. Rodzhers. – M., 2002.
5. Satir V; Gomori M; Banmen J; Gerber JS (1991). The Satir model: family therapy and beyond. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books.
6. Whitaker C.A. (1989). Midnight Musings of a Family Therapist. New York: WW Norton.

Gavryschak, L.I., Maksymova N.U, Violation of family relations' harmony as a factor of deviation of child's development. The article is devoted to the problem of formation of child's personality in family

according to the degree of relation's harmony in it. A social situation of child's development in the case of violation of relation's harmony in family system is analyzed. It is shown that the absence of relation's harmony leads to the impossibility of satisfaction of child's basic social needs. If basic social needs are not satisfied, then a child experiences emotional pain, feeling of powerlessness, defenselessness. Living in such emotional condition is dangerous. So long remaining in such psychotraumatic situation without deformation of personal development's process is impossible. The mechanisms of psychological protection work out so, that negative feelings are driven inside. Naturally it occurs subconsciously. With age as the child grows older he/she just forgets about psychotraumatic situations. However, experienced feelings don't disappear, they are postponed in subconscious and produce «the sites of pain». In the future new similar impressions lay over these «sites of pain» and this causes personality distortions.

The absence of harmonious relationships in the family causes child's controversial attitude to his/her parents, which keeps the child in constant stress. It leads to negative consequences. Types of distortions in personal development depend on the fact what basic social needs were not satisfied in childhood. Personal development can occur in such directions: 1) the emergence of egocentrism, when a child perceives other peoples as a tool (or an obstacle) for achieving his/her goals. The child begins to be fond of only himself (compensational egoism), loses confidence in people, ability to sympathy, sincerity; doesn't learn to help people and cannot ask for help; 2) rejection of "Ego image", when a child devalues himself, feels himself unable to do anything, unnecessary to anyone and lives with feeling of emptiness in the heart, which continues to be the reason of addictive behavior; 3) formation of hypersociality (perfectionism), when a person all his life tries to prove that he is worth of respect, and therefore makes an overpower in professional growth, or in accumulation of material goods, or in trying to please everybody.

Key words: harmony, relationships, family, personality, needs, child, deviation, development, mechanism

Відомості про автора

Гаврищак Любов Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Україна

Gavryshchak, Liubov I., PhD. in Psychological Sciences, Associate Professor, Ivan Franko State Pedagogical University in Drohobych, Ukraine

Максимова Наталія Юріївна, професор кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор психологічних наук

Maxymova, Nataliia Yuriyivna, Dr., dept. of social work, faculty of psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

E-mail: 3481160@gmail.com

УДК 159.923

Грибок А.О.

Рецензент: Черняк А.І. кандидат психологічних наук

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР УСПІШНОГО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ В СКЛАДНИХ ТА ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Грибок А.О. Психічне здоров'я військовослужбовців збройних сил України як головний фактор успішного виконання бойових завдань в складних та екстремальних умовах. У статті розкрито сутність феноменів психічного здоров'я, психологічної стійкості як чинників психологічного забезпечення службової та бойової діяльності військовослужбовців Збройних Сил України. Здійснено аналіз наукової літератури щодо проблеми психічного здоров'я та психологічної стійкості і готовності до дій у позаштатних умовах. Визначено сутність та зміст понять